

## Vaktaalrubriek

### Skryfprobleme met Chemieterme

D.F. Louw, Inligtings- en Navorsingsdienste, WNNR, Posbus 395, Pretoria 0001

#### 1. DIE UITGANG -IN IN ENGELS

Selfs met 'n oppervlakkige kyk deur die *Chemie-woordeboek* blyk dit dat 'n betreklik eenvormige patroon bestaan vir die vertaling in Afrikaans van chemieterme wat in Engels op *-in* eindig. Die volgende voorbeelde illustreer dat die Engelse *-in* in Afrikaans *-ien* word: –

<i>actin:</i>	<i>aktien</i>
<i>bactericidin:</i>	<i>bakterisidien</i>
<i>chymotrypsin:</i>	<i>chimotripsien</i>
<i>daidzin:</i>	<i>daidsien</i>
<i>erepsin:</i>	<i>erepsien</i>
<i>formonetin:</i>	<i>formonetien</i>

Dan is daar terme wat in Engels soms met *-in* en soms met *-ine* geskryf word. Voorbeelde hiervan is die volgende: –

<i>amin(e):</i>	<i>amien</i>
<i>creatin(e):</i>	<i>kreatien</i>
<i>glycerin(e):</i>	<i>gliserien</i>
<i>harmin(e):</i>	<i>harmien</i>
<i>neurin(e):</i>	<i>neurien</i>
<i>vitamin(e):</i>	<i>vitamien</i>

Ook hier is die patroon deurgaans dat die uitgang *-in* (of *-ine*) uit Engels in Afrikaans met *-ien* vertaal word.

Daar is egter 'n klein aantal opvallende uitsonderings soos die volgende:–

<i>aquamarine:</i>	<i>akwamaryn</i> (halfedelsteen of kleur)
<i>mandarin(e):</i>	<i>mandaryn</i> (kleurstof)
<i>propine (propyne):</i>	<i>propyn</i> (met driedubbelbinding)
<i>serpentine:</i>	<i>serpenty:</i> (soort asbes)

Wanneer in hierdie gevalle na die spelling in Duits gekyk word (*Aquamarin*, *Mandarine*, *Propin*, *Serpentin*), blyk dit dat die *-yn*-vorm afwesig is. In Nederlands kom egter *akwamarijn* (of *aquamarijn*), *mandarijn*, *propijn*, en *serpentyjn* voor, wat die *-yn*-uitgang in Afrikaans verklaar. Daar kan volledigheidshalwe darem net vermeld word dat die spelling *propyne* in Engels die voorkeur geniet omdat dit strook met die voorkoms van die driedubbelbinding in die chemiese struktuur.

By 'n beperkte aantal terme loop die vertaler hom in 'n chemiese probleem vas as hy die Engelse *-in* in Afrikaans met *-ien* wil weergee. Voorbeelde hiervan is die volgende:

\* *Kinin* kan nie in Afrikaans met *kinien* vertaal word nie, want dit is reeds die vertaling vir *quinine*. Eersgenoemde verbinding is 'n basiese peptied wat farmakologies aktief is by allergiese reaksies, en

laasgenoemde (wat in Nederlands *chinine* of *kinine* en in Duits *Chinin* genoem word, en dus nie met *kinin*/*Kinin* verwar kan word nie) is die bekende alkaloid uit sinkonabas. Daar word derhalwe voorgestel dat die peptied se naam in Afrikaans ook *kinin* geskryf word, en dus ook *bradykinin*, *sitokinin* en *villikinin*, wat die chemiese probleem uitskakel.

\* *Serine* (die aminosuur) word in Afrikaans met *serien* vertaal. Dus kan *cerin* nie ook in Afrikaans *serien* geskryf word nie. In laasgenoemde geval word voorgestel dat in Afrikaans *serin* geskryf word waar die koolwaterstofmengsel bedoel word wat onder andere in die Baikalmeer en in Utah, VSA, voorkom. (In Engels word die koolwaterstofmengsel ook *earth wax*, *cerosin* of *ceresin* genoem. *Ceresin* en *cerosin* word in Afrikaans onderskeidelik liefs ook as *seresin* en *serosin* vertaal om die analogie met *serin* te behou).

\* *Olivine* (in Engels) is 'n magnesiummystersilikaat wat in Afrikaans as *olivien* bekend staan. Hierteenoor is *olivin* (Engels) 'n aglikoon (met drie gekondenseerde ringe) wat in die antibiotikum *olivomisien* voorkom. Om verwarring te vermy word voorgestel dat die aglikoon in Afrikaans *olivin* genoem word, en nie *olivien* soos die normale skryfwyse dit sou wou hê nie.

\* *Cyclamine* (Engels) is 'n sikliese stikstofbasis (soos pirrool) wat in Afrikaans met *siklamien* (dus 'n saamtrekking van *sikliese amien*) vertaal kan word. *Cyclamin* (Engels) – 'n derivaat van malvidienchloried – is egter 'n saponien uit die wortels van die siklaam. Om verwarring met *siklamien* te vermy, word voorgestel dat die saponien in Afrikaans *siklamin* genoem word. 'n Alternatiewe oplossing sou wees om *cyclamine* in Afrikaans met *sikloamien* te vertaal (na analogie van *sikloparafien* en *sikloöktanool* – laasgenoemde met 'n deelteken en *nie* met 'n koppelteken nie!) Saamtrekkings soos in *cyclamine* (en *cyclammonium*) is skaars in Engels en die *siklo*-vorm in Afrikaans kan eintlik liever vir *cyclo*-terme in Engels gereserveer word.

\* Hoewel die Engelse term *cerulenin* in Afrikaans met *seruleniën* vertaal sal word, moet die ander naam daarvoor, *helicocerin*, in Afrikaans liefs as *helikoserin* geskryf word (en nie *helikoserien* nie, want dit is nie 'n serienderivaat nie).

Heelparty afwykings van die gebruikelike wyse waarop Engelse terme op *-in* in Afrikaans vertaal word, kom in die Suid-Afrikaanse Buro vir Stan-

daarde se publikasie SABS 075-1981 voor. Die afwykings is die gevolg van 'n reël wat hulle vir die skryf van gewone name vir plaagdoders en landbouchemikalieë neergelê het, naamlik dat *-in* (behalwe by antibiotika) in Afrikaans ook met *-in* geskryf moet word. Slegs gewone name wat in Engels op *-ine* of *-yne* eindig, word in Afrikaans met *-ien* geskryf. As motivering hiervoor dien die uitgangspunt dat 'die spelling en styl van die vertaalde (Afrikaanse) naam op die uitspraak of skrifbeeld van die oorspronklike (Engelse) gewone naam' moet berus.

Voorbeelde hiervan is die volgende: –

Engels	Afrikaans
(a) <i>aldrin</i>	<i>aldrin</i>
<i>allethrin</i>	<i>alletrin</i>
<i>carboxin</i>	<i>karboksien</i>
<i>cismethrin</i>	<i>sismetrien</i>
(b) <i>mesoprazine</i>	<i>mesoprasien</i>
<i>oxytetracycline</i>	<i>oksitetrasiklien</i>
<i>procyazine</i>	<i>prosiasien</i>
(c) <i>methroprotryne</i>	<i>metroprotrien</i>

Van bostaande vertaalde vorms is dié in groep (b) volgens die *Chemiewoordeboek* se skryfstelsel aanneemlik. Die korrektheid/wenslikheid van die ander skryfvorms moet egter bevraagteken word. Ten opsigte van *aldrin* – wat volgens die *Chemiewoordeboek* in Afrikaans *aldrien* is, kan byvoorbeeld gevra word of en hoe daar tussen die chemiese stof en die plaagdoder onderskei moet word.

Met die transliterering uit Engels in Afrikaans van die terme in groep (a) word heeltemal by die stelsel in die *Chemiewoordeboek* gehou, want *thr* word *tr*, *car* word *kar*, *ox* word *oks* en *cis* word *sis*. Die afwyking ten opsigte van die *-in* is egter hier opvallend. By die terme in groep (b) word die erkende translitereerbeginsels konsekwent toegepas, maar by *methroprotryne* in groep (c) word die gebruiklike uitgang *-yn* nie in die Afrikaanse vertaling gebruik nie. Hierdie aspekte verdien besinning deur die betrokkenes.

## 2. DIE UITGANG *-AL* OF *-AAL* IN AFRIKAANS?

Die volgende lysie terme wat op *-al* of *-aal* eindig, is uit die *Chemiewoordeboek* saamgestel – met die Duitse skryfwyse ter vergelyking daarby: –

Engels	Afrikaans	Duits
<i>acetal</i>	<i>asetaal</i>	<i>Acetal</i>
<i>barbital</i>	<i>barbital</i>	<i>Barbital</i>
<i>citral</i>	<i>sitraal</i>	<i>Citral</i>
<i>cuminal</i>	<i>kuminaal</i>	<i>Cuminal</i>
<i>ethanal</i>	<i>etanaal</i>	<i>Ethanal</i>
<i>geranial</i>	<i>geraniaal</i>	<i>Geranial</i>
<i>methylal</i>	<i>metilal</i>	<i>Methylal</i>
<i>pyridoxal</i>	<i>piridoksaal</i>	<i>Pyridoxal</i>
<i>veronal</i>	<i>veronaal</i>	<i>Veronal</i>

Die volgende opmerkings is ter sake: –

\* *Barbital* – sinoniem met *barbitoon* – is 'n barbituursuurderivaat, dus 'n pirimidienverbinding, en wel die 5,5-diëtielsubstitusieverbinding.

\* *Metilal* staan ook bekend as dimetoksimetaan ( $\text{CH}_3\text{O}\cdot\text{CH}_2\cdot\text{O}\cdot\text{CH}_3$ ).

\* *Veronal* is 'n handelsmerk (volgens die Merck Index) wat vir 5,5-diëtielbarbituursuur gebruik word. Dit behoort dus in die eerste plek nie in die *Chemiewoordeboek* opgeneem te gewees het nie, en moet in elk geval met 'n hoofletter geskryf word en nie vertaal word nie. Die vertaalde vorm met *-aal* moet dus verval.

\* Al die ander terme is benamings vir aldehyede (met 'n CHO-groep) of vir alkieeters van aldehydhydrate (met die groep  $-\text{CH}(\text{OR})_2$  daarin).

Uit dié voorbeelde wil dit voorkom asof aldehyede en hul derivate in Afrikaans met *-aal* geskryf word en die ander terme met *-al*. In Engels word al die terme in hierdie groepe met *-al* geskryf, en so ook in Duits, maar in die laasgenoemde geval word dit met 'n lang *a*-klank uitgespreek – naastenby soos *-aal* in Afrikaans.

Verreweg die meeste chemieterme wat in Engels op *-al* eindig, verwys na aldehyede en hul derivate. Dit lyk egter na 'n onnodige komplikasie om in Afrikaans met *-aal* en *-al* tussen aldehyede en nie-aldehyede te onderskei – 'n beginsel wat nóg in Engels nóg in Duits geld. Hoe ingewikkeld die saak kan word, blyk uit die volgende voorbeelde (waarby slegs die Engelse terme gegee word): –

*carbromal* – 'n karbamied

*chlorthal-dimethyl* – 'n ester van tetrachloortereftaalsuur

*nitral* – 'n propaandioldinitraat

Die hele skryfstelsel sal oneindig eenvoudiger (en hanteerbaarder vir nie-chemici) wees indien alle chemieterme wat in Engels en Duits op *-al* eindig in Afrikaans met *-aal* geskryf word. Daar word dan ook voorgestel dat hierdie skryfwyse algemeen aanvaar word (ook by die hersiening en uitbreiding van die *Chemiewoordeboek*), tensy gegronde besware daarteen ingebring word. So 'n besluit sal meebring dat die spelling van *barbital* en *metilal* in die *Chemiewoordeboek* verander moet word, maar dat die groot getal terme op *-aal* onveranderd bly. Die volgende spellings sal dan aan hierdie reël voldoen: –

*amobarbitaal*

*xeroftaal* ('n sinoniem vir vitamien A)

*barbitaal*

*bensaalchloried* ('n toluenderivaat)

*bourbonaal* ('n sinoniem vir etielvanillien)

*butetaal* ('n barbituursuurderivaat)

*chloortaalmetielester*

*etielprotaal* ('n sinoniem vir etielvanillien)

*fosfatidaal* ('n gliserienderivaat)

*heksanaal* (en al dergelyke benamings vir aldehyede)

*karbromaal*

*ketaal*

*ketoksaal*

*kopaal* ('n boomhars)

*metilaal*

*neraal* ('n sitraal)

*nitraal*

*retinaal* ('n sinoniem vir vitamien A-aldehyd)

*vanillaal* ('n sinoniem vir etielvanillien)

Op die meeste reëls is daar 'n uitsondering of twee. Hier moet ook een aangestip word, naamlik *boral*, waarvan die *-al* daarop dui dat dit 'n derivaat van aluminium (simbool: *Al*) is. Hier is dit wenslik om die uitgang *-al* te behou. *Bensaldoksiem* ('n sametrekking van *bensaldehyd* en *oksiem*) is nie in stryd met die reël nie; net so min as *bensaldehyd* self

wat 'n aldehiedderivaat van benseen is. Eweneens sal *bensalisarien*, *bensalkonium* en *bensaldasien* geskryf word, maar *bensaalasetoon* en *bensaalgroen*. (Al voldoen terme soos *metaal*, *distaal* en *hormonaal* ook oënskynlik aan die 'vertaalreël' wat hierbo voorgestel is, val hulle nie binne die groep terme wat hier ter sprake is nie.)